

Adaletsizlik Kavramı Bağlamında “Kuyucaklı Yusuf” ve “Michael Kohlhaas”ta İsyan ve Eşkîyalık

Ayşe Bozkurt , Karaman – Güler Demirel , Van

 <https://dx.doi.org/10.37583/diyalog.958475>

Öz

Hak ve adalet, bunların aksamasından kaynaklı sıkıntılar ve hak arayışı evrenselliğini daima koruyacak gerçeklerdir. Tarih boyunca toplumlar ve onların kurdukları devletler düzeni sağlamak adına kanun ve yasalara başvurmuşlar, ancak kimi zaman bu mekanizma çatlaklara, aksamalara ve yok sayılmalara maruz kalmıştır. Bu çalışmada Türk ve Alman edebiyatından seçilen eserlerde adaletsizliğin sebep olduğu problemler isyan ve eşkıyalık kavramı bağlamında mercek altına alınacaktır. Eşkîyalık, olumlu ve olumsuz etki ve işlevleri olması bakımından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Bunlardan olumlu olan görüş, yani eşkıyalığın mevcut düzensizliğe düzen getirme girişimi olarak değerlendirilmesi, incelenen romanlarda ağır basmaktadır. Birbirinden farklı zamanlarda ve toplumlarda yaşamış yazarların eserlerinde kahramanların maruz kaldıkları adaletsizlik karşısında isyana başvurarak gidişatı değiştirme çabaları, hak arayışının her çağda ve toplumda gerekli olduğunu gösterir. Bu çalışmada Sabahattin Ali'nin “Kuyucaklı Yusuf” adlı eseri ile Heinrich von Kleist'in “Michael Kohlhaas” adlı eserinde işlenen adaletsizliğin doğurduğu isyan eylemi, benzer ve farklı yönleri karşılaştırılarak metne odaklı yorumsayıcı bir yöntem ile değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: *Adalet, İsyan, Eşkîyalık, Alman Edebiyatı, Türk Edebiyatı.*

Abstract

The Revolt and Bandits in Kuyucaklı Yusuf and Michael Kohlhaas

Justice and fairness, troubles originated from them and quest of justice are the facts which always preserve their worldliness. Throughout history, the communities and the states they found looked to laws and regulations for the purpose of providing the order in their community, but sometimes this mechanism was exposed to some breaks, failures and being ignored. In this research, the problems derived from injustices will be observed in context of riot. Bandits, since it's positive and negative effects and functions, is evaluated in different forms. From these, the positive vision, which defends that bandits brings regulation to the present disorderliness, predominates in the studied novels. The efforts against the injustice to which the characters of the authors, who lived in different times and in different societies, were exposed, and their resort to revolt in the hope of changing the complexion, shows the necessity of searching for fairness in every period and in every community. In this research, “Kuyucaklı Yusuf” of Sabahattin Ali and “Micheal Kohlass” of Henrich von Kleist the revolt which was provoked by injustice will be compared with disparities and similarities and will be evaluated by an comperative and interpreter method based on the text.

Keywords: *Justice, Rebellion, Banditry, German Literature, Turkish Literature.*

EXTENDED ABSTRACT

The phenomenon of justice is among the values which preserve their universality throughout history. Since the early ages, the concept of justice, has attracted attention of philosophers. The Sophists, who put human in the centre of philosophy for the first time, and their three master contemporaries of ancient Greek, Socrates (469-399 BC), Plato (477-347 BC) and Aristoteles (384-322 BC) did also draw attention to this phenomenon. The task of justice is to find balance to clashing interests. Ignoring or even neglecting this balance caused serious troubles in society. The disappearance of this value of which existence is really important for human, harms people's coexistence and the stability of tranquillity they established.

In societies, while the causes of absence of justice varies, the reactions to this matter are similar. Banditry is among the reactions of people against the injustice. The concept of banditry can also be defined as searching for rights in illegal ways. Almost every state and every culture have exposed to banditry in various periods in some ways and the dense interest of domains which put human to the centre of concept of banditry like, history, sociology and literature is leaded and it is tried to interpreted the social reflection of banditry(Dinç 2018:74). Being issue to historical and sociological researches, banditry has also been inspiration for literal works. Positive reflections of banditry and rebellion in German literature can be seen as well.

In the literal works which are accepted as mirror of senses and thoughts of Turkish and Western people, we are going to try to examine the samples arised from the breach of justice in the light of pieces of Sabahattin Ali and Henrich von Kleist (1777-1811). We believe that in the work of Kuyucaklı Yusuf by Sabahattin Ali, one of the leading names in Turkish literature, and Michael Kohlhaas, by Heinrich von Kleist, one of the important writers of German literature, the society and the injustice caused by the distorted life of the society are shown through the protagonist to show that the course must be changed. Banditry, which we see as a common motif in both works, is handled in similar ways by writers who lived in different times and nations. In both works, rebellion can be considered as the only remedy for the hero. Kuyucaklı Yusuf and Michael Kohlhaas, both characters who rebelled against their grievances, display different personalities. The reasons that push these two characters, whose roles intersect in committing murder, are different. The rebellion that Michael Kohlhaas embarked on, is based on his inability to resolve the injustice he suffered through law. While Michael Kohlhaas's pursuit of rights turned into a mass looting movement in a short time, the reason for Kuyucaklı Yusuf's rebellion was realized as a momentary reflex as a result of the injustice he faced.

In comparative literature, one of the main purposes of which is to determine the spread of literature, literary products of more than one nation constitute the field of research, so that social concepts that are the subject of literary works can be found in the same study(Cuma 2009: 81-81). In our study, where we try to explain the formation and development process of the concept of banditry, our evaluation by comparing it in two different works is based on the view that it will enable us to examine the subject from

different perspectives. While the interpretation of literary works differs according to the person, time and place (Kırmızı 2014: 9), the similar reactions of the person who is prevented from seeking his rights in the face of injustice and the person who cannot prevent the intervention of his family from outside are striking in these two works. In the study, where the literary works of different cultures that can be historically or systematically related to each other are compared, the comparative (Friday 2018: 10) method is applied. The aim of this study is to determine the points and to show what kind of a need justice has been throughout the times by examining the similar and different aspects between them. By making more than one work as an object of examination with the comparison method, the perspective will be expanded (Kınıs 2000: 16) and results with outstanding provability will be obtained.

Hermeneutic theory, which is defined as the analysis of written or oral expressions by interpreting (Aytaç 2016: 329), is a philosophical discipline related to interpretation studies in general (Erkurt 2021: 421). Considering that the main feature of the literary text is polysemy, the reader can reach meanings that the author has never thought of from a literary work, and can be opened to many different areas. In this study we tried to comprehend and reflect the information and messages that the author wanted to convey in the works by applying the Hermeneutic theory method, in which interpretation is accepted as the first rule of understanding.

Giriş

Pek çok düşünürün kendisine göre farklı perspektiflerden cevabını aradığı adalet olgusunun geçmişi, insanın yaratılması kadar eskiye belki ondan da öncesine dayanmaktadır. Zira İlk Çağlar'dan beri filozof ve düşünürlerin ilgisini çeken adalet kavramı, felsefe tarihinde ilk kez insanı merkeze alan Sofistler ve onların çağdaşı olan Antik Yunan'ın üç büyük ismi Sokrates (M. 469-399), Platon (M.Ö. 477-347) ve Aristoteles'te (M.Ö. 384-322) dikkat çeker. Antik dönemde yaşamış olan bu üç düşünürün felsefesinde adalet, bütün faziletleri içine alan önemli bir kavramdır (Safi 2018: 65). Ancak Platon bunlar arasında adalet temasını en güçlü şekilde işleyen filozoftur. Zira Platon'a göre bütün erdemler 4 büyük erdem içerisinde toplanmıştır. Bunlar bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalettir. Bu 4 erdem içerisinde ise hepsini içine alacak nitelikte olan erdem, adalettir. Nitekim bilgelik cesaret ve ölçülülük erdemlerinin sağlanması adaletin işleyişine bağlıdır (Platon 2016: 190). Adaletin görevi, çatışan çıkarlara bir denge bulmaktır. Bu dengenin yok sayılması hatta ihmal edilmesi, toplumda ciddi sıkıntılar doğurmuş, bazı zamanlar buna tahammül göstermekte mecbur kalınsa bile insanların mutsuz ve güvensiz bir yaşama maruz kalmalarına sebebiyet vermiştir. Adaletsizlik karşısında susan insanların dışında buna itiraz eden, sesini yükselten ve bu durumun devam etmesine razı olmayan insanlara da tarihte sıkça rastlanmış, kimi itiraz ve isyanında başarı elde etmiş kimi de hamlesinde başarısız olarak yenilgiyi tatmıştır. Edebiyat eserlerine yüzyıllar boyunca konular sunan ortak kültür hazineleri efsaneler, mitolojiler ve tarihi olayların (Aytaç 2016: 13) yanı sıra evrensel kabul edilen olgular da sıklıkla eserlerde tematik görev üstlenmişlerdir. Kendisine duyulan ihtiyaç sebebiyle varlığı kaçınılmaz olan adalet, evrenselliği dolayısıyla eserlerde ana temayı oluşturur. Bu bağlamda adaletin ihlali farklı toplumlarda benzer tepkilerle karşılık bulmuştur.

Toplumlarda meydana gelen adalet boşluğunun sebepleri çeşitli iken, buna karşılık doğan tepkiler ise benzerdir. Eşkivalık, adaletsizliğe karşı toplumun verdiği tepkiler arasında yer alır. Eşkivalık genelde silâhla yahut başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip veya baskın yapıp mala ve cana tecavüz, kamu düzenini ve asayişini ihlâl olarak anlaşılır. Eşkivalık kavramı ayrıca haksızlığa uğrayanın hakkını yasa dışı yollarla araması olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda eşkıyalığın göreceli bir kavram olduğu görülür. Zira bu konuda olumlu ve olumsuz olmak üzere iki bakış açısı vardır. Bunlardan biri, eşkıyalığı devletin çatısı altında devletten bağımsız kurallar koyan ve halkla çatışan ve devletten ziyade halka zarar veren kişi ve grupların yasadışı hareketi olarak kabul eder, diğeri ise eşkıyalığı yüceltilen bir tür direniş hareketi olarak gören, toplum ve halk adına hareket olarak kabul eden romantik görüştür (Gözütok 2011: 50).

Eşkivalık, tarihi, sosyal, sanatsal neden ve etkileri itibariyle çok yönlü incelemelere olanak sağlayan toplumsal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Hemen her devlet ve kültürlerin çeşitli dönemlerinde bir şekilde maruz kaldıkları eşkıyalık olgusuna insanı merkeze oturtan tarih, sosyoloji ve edebiyat gibi alanların yoğun ilgisi yöneltilmekte ve eşkıyalığın toplumsal yansımaları yorumlanmaya çalışılmaktadır (Dinç 2018: 74). Eşkivalığı haklı bir başkaldırı hareket olarak gören romantik görüşün en bilinen ismi İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm'dır (Gözütok 2011: 50). Ona göre,

Lord ve devlet tarafından suçlu sayılan ama köylü toplumu içerisinde varlığını sürdüren ve köylüler tarafından, yenilmez, intikam alan, adalet için dövüşen, belki de özgürlüğün lideri olarak görülen ve her durumda saygı duyulan, yardım edilen ve desteklenen kanun kaçağı köylülerdir. Mensup buldukları halk kitlesi ile ilişkileri bu kitleden gördükleri saygı ve destek nedeniyle de toplumsal eşkıyalık, yer altı dünyasından devşirilen çetelerin ve soygunculuk yapan adi hırsızların faaliyetleri ile yağmacılığı olağan yaşam biçimi sayan Bedeviler gibi toplulukların faaliyetlerinden ayrılmaktadır. (Hobsbawm 1997: 12)

Hobsbawm'ın tanımlamasından anlaşılacağı üzere “toplumsal eşkıyalık”, işlevi ve ortaya çıkış nedenleri bağlamında diğer yasadışı faaliyetlerden farklıdır. Hırsızlık, yağmacılık ve masum halka karşı yürütülen eylemlere karşın eşkıyalık, yasal yollarla aşılabilen haksızlığa karşı başkaldırı olarak değerlendirilebilir. Tarihçi yazar Fernand Braudel de Hobsbawm'ın görüşüne paralel olarak şunları söyler:

Eşkıyalık her şeyden önce, siyasal düzenin ve hatta toplumsal düzenin koruyucusu oldukları yerleşik devletlere karşı bir intikamdır, efendiye karşı, onun aksak adaletine karşı intikam olan eşkıyalık hemen her yerde bir haksızlık düzelticisi olmuştur. (Braudel 1994: I: 99-112)

Karen Barkey romantik görüşün karşısında eşkıyalığı olumsuz bir eylem olarak değerlendirenler kişilerin başında gelir. Barkey, eşkıyalığı adaletsizlik karşısında haklı bir direniş olarak değil, halkı ezen bir hareket olarak görür (Barkey 1999: 160). Eşkıyalık, temeli kural ihlaline dayanması dolayısıyla, hak arama girişimi olarak ortaya çıkmış olsa da kötüye kullanılmaya elverişli bir eylem olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu eylem, köylüyü sindirmek için haydutları kullanan pek çok yerel idarecinin başvurabileceği araç olmuştur (Ünal 2017: 6).

Eşkıyalık, tarih ve sosyolojik araştırmalarda konu olduğu gibi edebi çalışmalara ilham kaynağı olmuştur. Türkiye’de özellikle 1950’li yıllardan sonra rağbet gören bir konu haline gelen eşkıyalık, Cumhuriyet dönemi yazarları Sabahattin Ali (1907-1948), Yaşar Kemal (1923-2015) ve Orhan Kemal (1914-1970) tarafından eserlerine konu edilmiştir.

Eşkıyalık ve başkaldırı hareketlerinin olumlu yansımaları Alman edebiyatında da görülmektedir. Friedrich Schiller (1759-1805)'in *Die Räuber* (1782) adlı eseri ile Johann Wolfgang von Goethe'nin (1749-1832) de bazı eserlerinde direniş örnekleri vardır.

Türk ve Batı insanın duygu ve düşünce dünyasının birer aynası kabul edilecek edebi eserlerde adalet ihlalden kaynaklanan isyan ve başkaldırı örneklerini Sabahattin Ali ve Heinrich von Kleist'in (1777-1811) eserlerinin ışığında incelemeye çalışacağız. Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* adlı eseri ve Alman edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Heinrich von Kleist'in *Michael Kohlhaas* adlı eserinde toplum ve toplumun sürdürdüğü çarpık yaşantının sebebiyet verdiği adaletsizliğe başkahraman aracılığıyla muhalefet edilerek gidişatın değişmesi gerektiğinin gösterildiği kanaatindeyiz.

Edebiyat faaliyetlerinin ulusal sınırları aşip uluslararası boyuta taşınmasıyla karşılaştırmalı edebiyat bilimi ve edebiyat sosyolojisinin de önemi artmıştır. Temel

amaçlarından birinin edebiyatın yayılımını tespit etmek olan karşılaştırmalı edebiyat biliminde, birden fazla ulusun edebiyat ürünleri araştırma alanını oluşturur ve böylece edebi eserlere konu olan toplumsal kavramlar aynı çalışmada bulunabilmektedir (Cuma 2009: 81-82). Eşkıyalık kavramının oluşum ve gelişim sürecini açıklamaya çalıştığımız çalışmada bunu, iki farklı eserde karşılaştırarak değerlendirmemiz, konuyu farklı perspektiflerden irdeleyebilmemizi sağlayacağı görüşüne dayanmaktadır. Zira karşılaştırma, bilimde kullanılmadan önce insanın düşünce tarzında mevcuttur (Aytaç 2016: 17). Örneğin siyah ile beyaz, iyi ile kötü gibi birbirine zıt kavramlar, varlıklarını arlarındaki mukayeseye borçludur. Zıt kavramların karşılaştırılarak var oldukları kabul edilirken aynı şekilde benzer olan kavramlar da benzerliklerinin mukayese edilmesiyle daha iyi anlaşılma imkânı bulmaktadır.

Edebi eserlerin anlamlandırılmasının kişiye, zamana ve mekâna göre farklılıklar arz etmesine (Kırmızı 2014: 9) karşılık uğradığı haksızlık karşısında hakkını aramasına engel olunan kişi ile ailesine dışarıdan müdahale edilmesine engel olamayan kişinin benzer tepkiler vermesi, bu iki eserde göze çarpar. Farklı kültürlere ait tarihsel veya sistematik olarak birbirleriyle ilişkilendirilebilecek olan edebiyat eserlerinin mukayese edildiği Komparatistik (Cuma 2018: 10) yönteminin uygulandığı çalışmada, her iki eserde de benzer durumun farklı toplumlara ve zamanlara ait iki ayrı yazarın eserlerine nasıl yansıdığına işaret etmek ve yine her iki eserde vurgulanan noktaları saptamak ve aralarındaki benzer ve farklı yönleri irdeleyerek adaletin zamanlar boyu nasıl bir gereksinim olduğunu göstermek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Karşılaştırma yöntemiyle birden fazla eseri inceleme nesnesi yaparak bakış açısı genişleyecek (Kınış 2000: 16) ve kanıtlanabilirliği öne çıkan sonuçlar elde edilecektir.

Yazınsal metnin temel özelliğinin çok anlamlılık olduğu düşünüldüğünde okunan edebi bir eserden okuyucu, yazarın hiç de düşünmediği anlamlara ulaşabilir, çok farklı alanlara açılabilir. Ayrıca okuyucunun yaşı, cinsiyeti ve kültürü gibi farklı etkenler de onun edebi metinden çıkaracağı manaya yön verebilmektedir (Türkyılmaz/Can 2010: 155). Bu durum edebi olmayan, yani bilimsel içerikle oluşturulan metinlerde söz konusu değildir. Dolayısıyla edebi bir metni okuyan kişinin katı, kesin tekçi ve tekeli bir anlama ve anlamlandırma tavrı mümkün olmamaktadır (Çetişli 2006: 82).

Yazılı ya da sözlü anlatımların yorumlanarak çözümlenmesi olarak tanımlanan Hermeneutik kuramı (Aytaç 2016: 329), tarihsel süreç içerisinde ilk olarak dini metinlerin yorumlanması olarak ortaya çıkmış, daha sonra terim, teolojik sahanın dışına çıkmış ve daha genel anlamda yorum araştırmalarıyla ilgili felsefi bir disiplin haline gelmiştir (Erkurt 2021: 421). Yorumun anlamının birinci kuralı kabul edildiği Hermeneutik kuramı yöntemini, bu bağlamda çalışmamızda uygulayarak eserlerde yazarın iletmek istediği bilgi ve mesajları daha iyi kavramaya ve yansıtmaya çalıştık.

Sabahattin Ali ve Kuyucaklı Yusuf

Kısa ve çalkantılı bir ömre sahip Sabahattin Ali'yi Nazım Hikmet (1902-1963) Türk edebiyatının ilk devrimci gerçekçi hikâyecisi ve romancısı olarak tanımlar. Orta sınıfın,

köylünün ve ezilmişlerin hayatlarını daha önce konu edinen başka yazarlar olsa da bunu büyük bir ustalıklarla, devrimci halkçı, gerçekçi bir görüşle yapan ilk yazarın o olduğunu ayrıca ekler (Ali/ Özkırımlı 2014: 19). Çocukluk döneminde ideal bir aile hayatı olmayan Sabahattin Ali, bunu kendi ailesinde tesis etmek istese de kalemi dolayısıyla buna muktedir olamamıştır. Nitekim yazdıkları dolayısıyla hayatı aralıklarla hapse girip çıkmakla ve beraberinde de maddi sıkıntılarla geçmiş ve oldukça genç denilecek bir yaşta cinayete kurban gitmiştir (Balcıgil 2017: 87).

Türk yazar ve şair Sabahattin Ali, edebi kişiliğini toplumcu ve gerçekçi bir tutumla yansıtan ve kendisinden sonraki Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatını etkileyen ve daha çok öykü türünde eserler verse de romanlarıyla ön plana çıkan bir kimliğe sahiptir (Korkmaz 2016: 91). Sabahattin Ali sanatı, özellikle edebiyatı, görüneni olduğu gibi aktaran bir sanat olarak değerlendirirken daha sonra sanatın kuru bir yansıtma aracı olmasına karşı çıkar ve sanatın bir maksadı olması gerektiğini savunur. Nitekim ona göre sanatın en önemli görevi insanları daha iyiye ve güzele yükseltmek ve onlarda yükselme arzusu uyandırmaktır (Korkmaz 2016: 64).

Kuyucaklı Yusuf, Sabahattin Ali'nin 1931 yılında ilk kaleme aldığı romanıdır. Roman ilk olarak Konya'da yayımlanan Yeni Anadolu gazetesinde tefrika edilmiş daha sonra 3 cilt olarak yayınlanması tasarlanmış ama bir cilt olarak basılmıştır (Korkmaz 2016: 283). Bir hiciv romanı olarak değerlendirilen *Kuyucaklı Yusuf* (Ali/ Özkırımlı 2014: 213) 1903-1915 yılları arasındaki Osmanlı toplumunun küçük bir kasaba bazındaki kritiği niteliğindedir (Korkmaz 2016: 283).

1937 yılında roman olarak yayınlanan *Kuyucaklı Yusuf* 'un ilham kaynağı olarak 1931 yılında Sabahattin Ali'nin Aydın hapishanesinde tanıdığı Yusuf adında bir gencin hikâyesi (Korkmaz 2016: 283) olarak gösterilse de eser yazarın kendi hayatından önemli ölçüde izler taşımaktadır.

Olay Örgüsü

Roman, Kuyucak köyünün eşkıyalarca basılıp geride bir yetim bırakacak olan karı kocanın evinde basılıp öldürülmesiyle başlar. Anne ve babasının cesetlerinin başında başparmağı kopmuş bir şekilde bekleyen küçük Yusuf'u olay yerini incelemek üzere gelen kaza kaymakamı Selahattin Bey sahiplenir. Kimsesiz kalan Yusuf, kaymakamın karısı Şahinde'nin bundan memnun olmamasına karşın artık bu ailenin bir ferdidir. Muazzez'in dışında çocuğu bulunmayan Selahattin Bey, Yusuf'u içtenlikle sever ve ona sahip çıkar. Kendisinden küçük olan Muazzez ile Yusuf beraber büyürler. Şahinde komşu komşu gezerek, Selahattin de içki merasimlerini kaçırmayarak evleri ve çocuklarıyla ilgilenmezler, aralarındaki bağ da nitekim zoraki devam etmektedir. Son derece kopuk ve birbirinden şikâyetçi ebeveynin boşluğunu Yusuf doldurur ve Muazzez ile hem ağabey hem arkadaş hatta mürebbiye gibi ilgilenir. Oldukça zeki olmasına rağmen yaşadığı acı tecrübelerin de etkisiyle Yusuf okuyamaz. Çocukken ağabey gibi ilgilendiği Muazzez'in ondaki yeri olgunlaştıkça derinleşir ve içten içe onu sever. Bir bayram gününde zenginliği ve hovardalığıyla ün yapmış Şakir, Muazzez'e sarkıntılık

yapmaya kalkınca Muazzez’i annesinden bile korumaya çalışan Yusuf, onun bu hadsizliğine sert karşılık verip insanların içinde onu döver. Bunu hiçbir zaman unutmayacak olan Şakir, Yusuf’tan intikam almak için fırsat kollar. Ve zaman içinde Muazzez’in babası Selahattin Bey’i kumarda borçlandırarak zor duruma düşürür, borcuna karşılık kızına talip olur, amacı ise Muazzez’le evlenerek Yusuf’tan intikam almaktır. Yusuf ise durumu öğrenince babasının borcunu arkadaşı Ali’den bularak öder ve Muazzez’i Şakir’den kurtarmış olur. Ancak Ali de Muazzez’i sevmektedir ve duygularını saklamadan açıkça kıza talip olur. Kendisini bu isteğe itiraz edecek durumda görmeyen Yusuf, Muazzez’in sözde onunla evlenmesine razıdır ancak içi kan ağlar. Yusuf gibi sevgisini hep içinde yaşamış olan Muazzez bu durum karşısında duygularını Yusuf’a itiraf edecektir. Çok geçmeden Ali’nin Şakir tarafından öldürülmesiyle aralarındaki Ali engeli de aşılmış ve Yusuf, Muazzez’i kaçırarak onunla evlenmiştir. Baba Selahattin’in ölümüne kadar aynı evde güvende sayılan iki gencin beraberliği, Selahattin’in ölümünden sonra tehlikeye girer ve Yusuf Şahinde ile evde yalnız kalacak olan Muazzez’in durumundan hep tedirgin olur. Zira Yusuf’u yeni kaymakam uzak köylere tahsildarlık yapmak üzere göndererek evden ve karısından uzaklaştırmıştır. Yusuf’un yokluğunu fırsat bilen anne Şahinde maddi sıkıntıları gerekçe göstererek kızını zengin erkeklere eğlence malzemesi yapar. Tam da bu eğlence gecelerinden birinde Yusuf eve gelip karısının perişan durumunu görünce evde bulunan herkesi kurşun yağmuruna tutarak öldürür. Karısına kasti ateş etmese de o da bundan nasibini alarak yaralanır ve kaçtıkları yerde ölür. Yusuf ise geride çok sevdiği karısı da dâhil olmak üzere birçok kişinin cinayetinden mesul olarak yeni bir hayata başlayacakken hikâye burada sonlanır.

Başkaldırının Yükselen Sesi: Yusuf

Duygularıyla hareket eden, asi, güçlü ve haksızlığa karşı duran bir Anadolu genci karakteri çizen Yusuf’un romanda ilk görüntüsü, küçücük yaşına rağmen şahit olduğu vahşeti soğukkanlı karşılamasıyla belirir. Annesi ve babası eşkıyaların saldırısına maruz kalarak gözlerinin önünde can vermiş, hatta annesini kurtarmak için içlerinden birisiyle boğuşma cesareti gösterdiği anda başparmağının bir kısmı kopmuş ve bundan hissettiği ıstırabı dahi açığa vurmaktan utanır vaziyettedir. Doktorun kopuk parmağı kesip sarması karşısında güçlü görünme isteğiyle “Bir şey değil Doktor Bey, bir parmaktan ne çıkar.” (Ali 2017: 10) diyerek can acısının onun için önemli olmadığını göstermeye çalışır. Ayrıca Yusuf’un annesi ve babasının katilini gidip jandarmaya haber verip tekrar dönüp gelerek başlarında bekliyor oluşu da, onun tepkisinin soğukkanlı olmaktan öte olarak değerlendirilmesine sebeptir. Onun davranışlarında hep bir sıra dışılık vardır. Yusuf’un yetişkin bir insanın dahi tahammül göstermekte zorlanacağı bir anda yaşadığı travmanın korkusunu hatta kopan parmağının acısını bile dışarı yansıtmaktan kaçınması ve bunu utanılacak bir şeymiş gibi görmesi, Yusuf’taki metanete yönelik ilk işaret olarak okunabilir. Yaşadığı trajediyle temellendirilen ancak daha derin manalar içeren onun hissiz tavırları, onun yetişkin olduğunda da sıra dışı olacağı yönünde izlenimler uyandırır. Yusuf’un bu tavrı roman boyunca her yaş aşamasında gözlemlenebilir.

Roman boyunca mesafeli duruşu sıkça vurgulanan Yusuf'taki adaptasyon sıkıntısının sebebi, Selahattin Bey'in ailesindeki tuhaflıklardır. Çünkü kendi anne ve babasının ilişkisiyle Selahattin ve Şahinde'nin durumu taban tabana zıttır. Aralarında kavga, anlaşmazlık ya da haksızlık olsa da ataerkil düzenin hüküm sürdüğü evlerinde babanın sözü geçmektedir ve anne babanın bağları kuvvetlidir. Oysa gerek yaşça gerek de kişilik olarak son derece uyumsuz bir çift olan Selahattin ve Şahinde'nin evliliğinde kaos vardır. Anne sürekli şikâyetçi ve zevke düşkünlüğüyle çocuğunu ihmal etmekten hatta onu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktan çekinmeyecek bir kişilik oluştururken babada ise bir boş vermişlik vardır. Ne karısını susturabilir ne de gönlünü alabilir, sonuç olarak da çareyi içki meclislerinde zaman öldürerek arar. Selahattin Bey'in aile hayatından hareketle dönem insanının çarpık hayat anlayışına işaret edilir. Zira evin dışındaki hayat da insana huzur verecek nitelikten uzaktır. Adaletsizlik ve sınıf ayrımı daha çocuklar arasında başlar ve insan yaşı ilerledikçe adaletsizlik de o derece ileri safhalara ulaşır.

Burada çocukların büyük adamlar gibi, muhtelif sınıfları, muhtelif grupları vardı ve bu tasnifte büyüklerinkinden çok farklı esaslar gözetiliyordu. (Ali 2017: 20)

Çocuklar maddi ve manevi özelliklerine göre beş sınıfa ayrılmışlardır. Mücadeleci ve hakperest olan ancak zengin olmayanlar, okuyan terbiyeli ama korkak olanlar, haylaz kavgacı ve haksızlık yapmaktan çekinmeyenler, ikiyüzlü ve korkaklar ve gariban olarak nitelenebilecek, kimsenin bulaşmaya tenezzül etmediği çocuklar. Yusuf da bu tasnifte birinci gruba dâhildir. “[...] fakat asıl ve hakikaten ehemmiyet vermeyenin bu yabancı çocuk olduğunu fark edince onunla alay etmek, onu kızdırmak” (Ali 2017: 21) isteyen çocukların niyetini başta anlayamayacak kadar dürüst bir kişiliği vardır Yusuf'un. Dürüstlük, etrafındakilere karşı onun bir diğer ayırt edici özelliğidir. Başta anlayamadığı alayı fark ettiği anda da kayıtsız kalmamış ve tepkisini göstermiştir:

[...] Yusuf'un lehine olmayan sözlerle etrafındakileri güldüren Karabaşın Mehmet ismindeki bir çocuğa Yusuf birdenbire iki kuvvetli yumruk ekledi [..]. O zamandan sonra bütün mahalle ondan çekiniyordu. (Ali 2017: 21)

Yusuf'un bu tecrübesi onun adaletsizlik karşısında gösterdiği ilk tepki olarak yorumlanabilir. Bundan sonra atacağı meydan dayağı ise, hikâyenin düğüm noktasını oluşturacaktır.

Güçlünün zayıfı, zenginin fakiri, çirkefin ağırbaşlıyı ezdiği bir düzende olumsuzluklara doğal ve hoyrat bir tepki veren Yusuf, karakteri çocukluğun verdiği saflıkla henüz bozulmamış olan küçük Muazzez'de yakınlığı bulur. Doğallığı ne eğitimle ne de basit çıkarıcılıkla zedelenmemiş Yusuf'un dünyası, adeta balta girmemiş bir orman gibi olumlu ya da olumsuz bir düzenlemeye maruz kalmamış ve bu yüzden de hoyratlığını hep korumuştur. Yusuf'taki bu özellik, Sabahattin Ali'nin eserlerinde gözlemlenen temel düşüncenin esasında Jean-Jacques Rousseau'nun (1712-1778) tabiat anlayışına dayandırılır (Gözütok 2011: 59). Rousseau'ya göre insan, doğa halinde yaşamak için gerekli olan her şeye içgüdüsel olarak sahip bir şekilde dünyaya gelmiştir. Ancak toplumsal yaşam doğadan uzaklaşır ve insanın içgüdüsel olarak sahip olduğu bu özellikler, toplum halinde yaşamaya uygun ve yeterli değildir (Rousseau 2009: 100). Böyle bir karakter yapısına da sadece bir çocuğun dünyası arkadaşlık edebilir. Yusuf

evlatlık geldiğinde Muazzez henüz küçük bir çocuktur. Yusuf, Selahattin Bey'e içten bir sevgi duyuyor olsa da hislerini sadece küçük Muazzez'e göstermekten çekinmemektedir. Dönem insanında görülen yozlaşmanın uzağında kalan Yusuf ve Muazzez arasındaki bağlantı, ilk olarak her ikisinin de yalnız olmalarıyla kurulur, karakterlerindeki paralellik de bu ilişkiyi besleyerek aralarında aşkın filizlenmesine vesile olmaktadır.

Sıradan insanların davranış ve alışkanlıklarına hep uzaktan bakıp sıra dışılığını her durumda hissettiren Yusuf'un kimsesiz kalmış bir evlatlık olarak geldiği evdeki varlığı, onu hiç istemeyen Şahinde tarafından bile kısa sürede kabullenilmiş ve hatta Yusuf'un evde sözü geçen biri olması da uzun sürmemiştir. Öyle ki Muazzez'in eğitimine babasından önce o karar verir ve kimse de buna itiraz etmemiştir.

[...] bu ut derslerini Yusuf pek az sonra birdenbire kestirdi, sebebini de söylemek lüzumunu duymadı. Selahattin Bey kızı için pek lüzumlu bulduğu bu musiki derslerinin kesilmesinden memnun olmadı, fakat dik başlı olduğunu bildiği Yusuf'la uzun uzun çekişmeye üşendi [...]. Yusuf, kimse farkında olmadan evin sözü geçen adamı oluvermişti. Şahinde bile buna alışmıştı. (Ali 2017: 27)

Yusuf'un kısıtlamasından üzgün olan Muazzez yine de onu dinlemekten memnundur. Bu da Yusuf'un verdiği kararların geçerli bir sebebinin olduğuna ve istediğini zorbalıkla değil karşısındakinin iyiliğini istemesinden ötürü yapmasına bir delildir. Nitekim Yusuf'u böyle bir yasaklamaya iten sebep, musiki dersini verecek kişinin hakkında münasebetsiz rivayetlerin dolaşıyor oluşudur.

Yusuf ayrıca fakir ve ezilmiş insanlara karşı da katı kişiliğinin aksine son derece yumuşak bir tavır sergiler. Selahattin'in zeytin bahçesinde çalışan gariban insanları diğer işverenler gibi çalıştırmaz, yorulan ve çocuklarına bakmaları gereken işçilerin dinlenmelerine izin vererek yine diğer insanlardan farkını göstermiş olur. "[...]Yusuf onların biraz yorulduğunu görür görmez derhal işi bıraktırırdı [...] onlara çok acıyordu" (Ali 2017: 26).

Yusuf'un Muazzez'i adeta gözünden sakındığı, onu gerek annesinden gerekse çevreden özenle korumasından bellidir. Bu bağlamda Yusuf, daha önce de bahsettiğimiz hikâyede dönüm noktası oluşturacak olay, Şakir'in Muazzez'e yapacağı sarkıntılığa doğal olarak kayıtsız kalmayacak ve ona sert bir karşılık verecektir. Kibirli ve zengin Şakir Yusuf'un onu insanların içinde dövmesine karşılık intikam için baba Selahattin'i borçlandırıp zor duruma sokmuş ve karşılığında da kızını ister. Selahattin ise düştüğü zor durumda Yusuf'un akıl hocalığına sığınacak ve ondan yardım ister. Yusuf'un ağzından çıkacak her bir kelimenin baba için son derece önem arz ettiğini onun şu sözlerinden anlıyoruz: "Muazzez'i Şakir'e vermeyelim diyorsun değil mi? Ala! Bunu ben de istemiyorum [...]. Fakat ne yapalım? Bir akıl biliyorsan söyle de onu yapayım" (Ali 2017: 59). Selahattin Bey kızının geleceği hakkında Yusuf'la istişare ederek karar vermek ister. Yusuf, Selahattin için öncelikle bir evlat, destekçi ve evdeki dayanağı, fikir alışverişinde bulunarak kendisine yol gösterici gördüğü bir arkadaşı gibidir. Kendisi tahsilli bir kaymakam olmasına rağmen okuyamayan bir köy çocuğu olan ve herkese karşı mesafesini koruyan Yusuf'a bu denli güvenmesinde başlıca sebep, Yusuf'un özünde sahip olduğu iyi niyeti ve dürüstlüğüdür. Yusuf'un sözü geçen biri

olmasına da yine dürüstlüğü ve samimiyeti vesiledir. Yusuf Selahattin'i samimi duygularla sever, ancak bu durum onu aciz biri olarak görmesine engel olmamaktadır.

Yusuf'un içi bu adama karşı duyduğu sonsuz bir merhamet ve sevgi hissiyle ezildi. Kendini tutmasa, onun boynuna sarılacak ve yanaklarını şapur şapur öpecekti. (Ali 2017: 59)

Yusuf, duygularıyla hareket eden bir kişilik olarak tanıtılmış olsa da aslında duygularını açığa vurmaktan özenle kaçınan biridir. Babası saydığı birine karşı duyduğu sevgiyi açığa vurmamak için bile bu şekilde kendini dizginlemesi gibi kardeş gibi büyüdüğü Muazzez'e duyduğu aşkı da gizli tutmaya özen gösterecektir. Nitekim arkadaşı Ali'nin onu istemesine itiraz edememiş ve bu evliliğe razı görünmüştür. Zira Selahattin'i borçtan kurtaran biri olan Ali karşısında kendinde bu hakkı bulmaz. Yusuf'un Muazzez'e değer verdiğini ve onu herkesten korumaya özen gösterdiğini sıkça yineledik, ancak Muazzez'in Ali ile olan münasebetinde Muazzez'in duygularına pek ehemmiyet vermeyen bir tavır takındığını görürüz. Yani Muazzez Ali'yle evlenmek istemediğini açıkça dile getirmiştir. Hatta üstü kapalı şekilde Yusuf'u sevdiğini itiraf etmiş ancak Yusuf, kendisi de Muazzez'i sevmesine rağmen onunla evlenmeyi düşünmemiştir. Muazzez'le karşılıklı duygusal bir bağı bulunmasa da Ali sevdiği kızı usulünce istemiş ve Şakir gibi kötü niyetli de değildir. Buradan hareketle Yusuf'un mücadelesinin onu elde etmek adına olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim öyle olsaydı Yusuf Ali'nin de Muazzez'le evlenmesine müsaade etmek istemeyecektir. Yusuf'un isteği Muazzez'in güvende olması ve Ali de ona bu güvenli ortamı sağlayabilecek kişidir. Ayrıca Yusuf'u susmaya iten bir başka sebep de daha önce bahsi geçtiği üzere maddi yükümlülüktür. Zira Selahattin'in yüklü kumar borcu Ali tarafından ödenmişti, dolayısıyla her şeyin bir bedel istemesi kuralı gereğince de Ali'nin isteğine Muazzez dışında kimsenin itiraz edecek durumu yoktur. Sonuç olarak Ali'nin isteğinin gerçekleşmesinde bir engel görünmez, ancak Şakir'in kıskançlığı gidişatı değiştirecektir. Kendisine kimseyi rakip görmeye tahammül etmeyen Şakir, Muazzez'le evlenmesine izin verilen Ali'yi insanların içinde vurarak öldürür. Böylece Yusuf'un sözünü çiğnemekten kaçındığı Ali engeli kalkar ve Muazzez'le beraberliği artık mümkündür. Ancak Yusuf, böyle bir beraberliği yine kendine konduramaz:

Hem Ali'nin ölüsüne, hem de Muazzez'e karşı kendini müşkül vaziyette buluyordum [...], şimdi bir ölünün mirasına konmayı ona küçüklük gibi gösteriyordum [...]. Muazzez'e gidip: Bana gel, ben gerçi seni bir iş uğruna feda ettim, benim için bu kadar az ehemmiyetin vardı; şimdi bu engel kalktı, başka bir mühim mesele çıkıncaya kadar sana bağlıyım! Demek de herhalde pek kolay bir iş değildi. (Ali 2017:106)

Yusuf'un sevdiği kızla beraber olmasına aslında karşı koyamayacağı bir engeli yoktur. Daha önce Muazzez'in musiki eğitimine karar veren kişi olarak Yusuf'un Muazzez'le evlenmesine doğrudan aile tarafından kimse köstek olmamaktadır. Yusuf'u bu hamleden alı koyan bir diğer sebep, böyle bir isteği fırsatçılık olarak değerlendirmesidir. Ayrıca kendisini aile kurmak için gerekli alt yapıdan yoksun görmektedir. Daha önce bahsi geçtiği üzere Yusuf eğitim görmediği için herhangi bir meslek de öğrenmemiştir. Baba Selahattin'in kanatları altında büyüyen Yusuf'un aczi, şu şekilde dile getirilir:

Fakat işte bugün koskoca bir delikanlıydı ve bir baltaya sap olmak icap ediyordu. Hangi baltaya? Bir de bu vaziyette Muazzez'e dair hayaller kurmaya kalkmıştı ha? Ne yüzle? Babalığının ekmeğini iki kişi birden yemek için mi? (Ali 2017:107)

Kendi arzu ve isteklerine gem vurduğunu gördüğümüz Yusuf'un Muazzez'e açılarak onunla evlenmek niyetinde olduğunu söylemesi, yine bir koruma içgüdüsiyle olur. Anne Şahinde'nin kızını pek kötü hasletlere sahip adam Şakir'le yakınlaştırma çabasını görünce Muazzez'i bu insanlardan ancak ona sahip çıkararak koruyacağını anlayan Yusuf, Muazzez'i kaçıtır ve onunla evlenir. Yusuf bu hamlesiyle hem sevdiğine kavuşur hem de herkesi susturur. Bir süre intikamını erteleyen Şakir ise zaman kollayacak ve en uygun fırsatta Yusuf'tan alacağını alır. Baba Selahattin'in ölümüyle açılan boşluk Şakir'in lehine olmuş, intikam almak adına yeni kaymakamı bu amaçla yönlendirerek onun Yusuf'u uzak bölgelere göndermesini sağlar. İş icabı evden uzakta geçirdiği günlerde içi hiç rahat olmayan Yusuf, karısının güvende olmadığını sıklıkla hissetmiş ancak duruma açık bir delil görmediğinden içinden geldiği gibi davranmaktan kaçınır. Son görev seyahati Yusuf'un düştüğü en büyük gaflet olacaktır.

Yusuf o zamana kadar duymadığı bir pişmanlıkta ve: Ne diye geldim? Ne diye yola çıktım? Ne diye onu yalnız bıraktım? Deyip üzülmekte idi. Derhal geri dönmek istiyor, kendisini buraya bağlayan hastalığa lanet ediyordu. Her saat geçtikçe bu hissi artıyor, sanki Muazzez bir tehlikede imiş de Yusuf onu kurtarmaya derhal koşmuyormuş gibi, yisle dudaklarını ısıırıyordu. (Ali 2017: 204)

Bu ayrılık Yusuf'un pişmanlık duyduğu ikinci ayrılığdır. İlkinde dönüp gelerek tehlikeyi Muazzez'i kaçıtarak bertaraf edebilmişti, ancak ikincisinde dönüş mümkün olmaz ve onu trajediye adım adım yaklaşır.

Yusuf'un çocukluğundan delikanlılığına uzanan yıllarda yaşadıkları roman boyunca anlatılırken “Bundan sonra anlatacağımız şeyler, iki dakikadan daha az bir zaman içinde oldu” (Ali 2017: 207) denilerek adeta yılların birikimi, Yusuf'u bu kısacık zamanda gerçek ve dönüşü olmayacak acı bir eyleme hazırlar. Bağlı bulunduğu insanların yaşamına entegre olamayan, kişilik ve bakış açısı bakımından hep yalnız olduğunu gördüğümüz Yusuf'un içindeki dışlanma duygusu, onu gece yarısı geldiği evde önüne çıkan herkesi öldürebilecek bir noktaya getirir. Şimdiye kadar özellikle de evden uzak kaldığı zamanlarda evde olup bitenlerden şüphe duysa da belli bir tepki göstermeksizin duygularını hep bastırır. Hatta karısının tekrar gitmesine itirazına karşı koyarak her şey yolundaymış gibi onu bırakıp gider. İçindeki şüphe ve korku onu içten içe kemirir, yavaş yavaş belki kendisinin bile düşünmediği bir noktaya sürükler ve gerçekte yüzleşince de tepkisi kimseyi canlı bırakmayacak kadar sert olur.

Yusuf hikâyenin sonunda şimdiye kadar ona iyi niyet beslemeyen herkesi öldürerek intikamını almıştır, ancak burada kurban Muazzez'dir. Yusuf ona kasıtlı ateş etmese de kurşunlar ona da isabet ederek onu hayattan koparır. Sonradan dâhil olduğu ailenin her bir ferdinin yok olmasıyla Yusuf'un yalnız başladığı hayat hikâyesi yine yalnızlıkla devam etmektedir.

Heinrich von Kleist ve *Michael Kohlhaas*

Alman Edebiyatında novel türünün gelişmesine büyük katkısı olmasının yanında Alman novelinin kurucusu olarak da görülen Heinrich von Kleist, Alman Edebiyatının önde gelen isimlerindedir. Aristokrat bir aileden gelmesine rağmen eserlerinde toplumun her kesiminden gelen tipleri anlatan Heinrich von Kleist, ideal bir aile ortamında büyümemiştir. On bir yaşındayken annesini kaybetmiş, daha çocuk yaşta yalnız kalmıştır. Ailesi ile gerek tahsili gerekse de mesleği bakımından problemleri bir ilişkisi olan Kleist kendini ailesi tarafından sürekli dışlanmış hissederek bu duygusunu eserlerine de yansıtmıştır (Ünal 1996: 1). İntiharla noktalayacağı kısa hayatı boyunca kendisine ancak sınırlı sayıda kişiyi yakın bulmuş ve onlarla iletişimini devam ettirmiştir.

1808'de fragmanları, tamamı ise 1810'da yayınlanan *Michael Kohlhaas*'in konusu 16. Yüzyılda geçmektedir. Zaman olarak eski olmasına rağmen üzerinde yazılıp çizilen çalışmaların bolluğu ve tiyatro, opera ve sinemaya uyarlanmış oluşu, eserin konu itibarıyla evrenselliğini koruduğunu ve koruyacağını göstermektedir. Haksızlığa uğrama, dünya kuruldu kurulalı varlığını sürdürmüş yok olana kadar da devam edecektir, dolayısıyla *Michael Kohlhaas* her dönemde kendisine okuyucu bulacak nitelikte bir eser olarak karşımıza çıkar.

Olay Örgüsü

Esere adını veren kahraman Michael Kohlhaas, kendi halinde ailesiyle huzurlu bir hayatı olan at tüccarıdır. Atlarını satmak için sürekli şehir şehir dolaşır. Her zaman sorunsuz geçtiği gümrüklerden birinde Saksonya'da soylu Wenzel von Tronka'ya ait topraklarda bürokrasi engeline takılır. Kendisinden istenen belgelerin temin edilmesine kadar Michael Kohlhaas'ın atlarına el konulur. Soylunun amacı ise atları kendi işlerinde kullanmaktır. Atlarının ölesiye çalıştırılıp zayıf düşürüldüklerini öğrenen Kohlhaas, hakkını arar ve atlarını sağlıklı şekilde geri ister, alaya alınınca hukuka başvurur. Hukuk arayışı da dava ettiği kişinin soylu biri olması nedeniyle hep cevapsız kalacaktır. Sıradan bir vatandaşın soylu ve zengin birinden hakkını istemesi, toplumun yozlaşmasının bir sonucu olarak mümkün görünmemektedir. Hakkından vazgeçmesinin daha uygun olacağı birçok kişi tarafından söyleneceği de Kohlhaas, hak arayışında kararından vazgeçecek gibi değildir. En son hükümdara başvurmaya niyetlendiğinde karısı Lisbeth, kendisinin hükümdara ulaşmasının daha kolay olacağını söyleyerek şikâyet mektubunu kendisinin götürmesini önerir. Karısının bu hamlesi Kohlhaas'ın sabrını taşıran son damla olacaktır. Nitekim yolda ağır yaralanan Lisbeth çok geçmeden ölür. Sevdiği insanı kaybetmesine sebep olan bu hak davasında Kohlhaas'ın artık tek bir hedefi vardır: Soyluya bizzat kendisi ceza vermek. Kendisine yardım edecek birçok yandaş bulup soylunun şatosunu basar. Yaptığı katliama rağmen asıl kişiyi öldüremez. Soyluyu yakalama uğruna sayısız suçsuz insanın kanına girer ve yaptığı yağmalar artık önüne geçilmez duruma gelir. Kohlhaas'ı bu aşamada durdurmak için kendisinin saygı duyduğu ve mensubu bulunduğu mezhebin de kurucusu olan Martin Luther devreye girer. Aralarında bir anlaşma yapılır: Kohlhaas silahı bırakacak ama tutuklanmayacak

ve davayı yeniden Wenzel von Tronka adındaki soyluya açarak onun yasalara göre yargılanması sağlanacaktır. Kohlhaas silahı bırakır ve özgür de kalır. İlk etapta karşılıklı sözde durulmuş olsa da anlaşma soylunun entrikaları ile başka birinin yaptığı yağmaları Kohlhaas yapmış gibi gösterilerek Kohlhaas'ın anlaşmayı bozduğu sözde ispat edilir. Bunun üzerine tutuklanan ve idam hükmü verilen Kohlhaas, soyludan yine intikam almayı başaracaktır. Kohlhaas hakkını elde eder, atları eski haline getirilir, soyluya da hapis cezası verilir. Ayrıca soylunun son derece önem verdiği bir muska Kohlhaas'tadır. Soylu, onun için hayati önem taşıyan bu muskayı mahkûm Kohlhaas'ın elinden almayı başaramaz. İdam edileceği anda Kohlhaas muskayı açıp okur ve yutar. Bunu gören soylunun adeta dünyası yıkılır. Kohlhaas ise her ne kadar sonunda ölümü tadıyor olsa da kendince zafer kazandığını düşünerek huzur içinde ölür.

Hak uğruna Haksızlıkta Sınır Tanımayan Kişilik: Michael Kohlhaas

Geçmişi ve çocukluğu hakkında “bir köy öğretmenin oğlu [...]” (Kleist 2016: 25) denmesinin dışında eserde fazla bilgiye rastlanmayan Michael Kohlhaas'ı tanımlayan ilk cümle, onun döneminin en hakperest ve en korkunç insan olmasıdır. Yazar, kahramanın en önemli ve birbirine zıt iki özelliğini eserin ilk satırlarında dile getirerek okuyucuyu hikâyenin akışı hakkında bilgilendirmiş olur. Hikâyeyi kahramanın otuzlu yaşlarından itibaren anlatmaya başlayan yazar, tarihi gerçek Kohlhaas hikâyesinin geçtiği köy Kohlhaasenbrück'te yaşayan Michael Kohlhaas için “otuz yaşına kadar, yaşamını örnek bir yurttaş olarak geçirmişti” (Kleist 2016: 25) diyerek konuya giriş yapar. Nitekim bundan sonra onun eskisi gibi örnek bir yurttaş olmayacağı, yani ailesiyle sürdüğü huzurun devam etmeyeceği anlaşılmaktadır.

Kohlhaas'ın aile hayatına bakılınca onun sadık ve anlayışlı bir koca, şefkatli bir baba olduğu görülür. Ailesini mutlu etmeye çabalayan bir baba örneği olarak anlatılan Kohlhaas'ın hak arama işini ilk olarak karısı Lisbeth'le paylaşıyor oluşu, Kohlhaas'ın kendisine en yakın kişinin karısı olduğunu gösterir. Aynı şekilde karısının da onu bunda desteklemesi, onların duygu ve düşünce bakımından birbiriyle uyumlu bir çift olduklarına bir başka işarettir:

[...] karısı Lisbeth'e olayın bütün evrelerini ve iç yüzünü anlattı; hakkını aramaya kesin olarak karar vermiş olduğunu açtı; karısının da bu konuda bütün kalbiyle düşüncesine katıldığını görünce sevindi. (Kleist 2016: 39)

Kohlhaas karısını çok sever, konuşmaları ve ikna çabası hep yumuşaktır. Lisbeth'i kırmak istemez ancak ona duyduğu güçlü sevgi yapacaklarından onu alıkoymaz, adaleti sevgisini bastırmıştır: “Tanrı bana ev bark, çoluk çocuk armağan etmiş [...]. ister misin ki bu gün ilk kez olarak keşke vermeseydi diyeyim?” (Kleist 2016: 49). Adaletin olmadığı yerde kendisi için yaşam alanı göremeyen Kohlhaas, ailesinin adaleti arama işinde kendisine engel olmalarına razı değildir.

Arkadaş ve dost çevresi oldukça geniş olan Kohlhaas'ın yakın çevresini oluşturan köydeki insanların yanı sıra başkentte bulunan ileri gelenlerden de dostları vardır. “Kohlhaas başkentte dolaşırken davasını canla başla koruyacak birçok dosta

rastladı” (Kleist 2016: 40). Çevresiyle uyumlu, ticarete dürüst ve tatlı dilli bir insan olması, iş hayatında geniş bir çevre edinmesine ve ülkenin en önemli insanların sevgisini kazanmasına vesile olmuştur. “Kendisi de seçkin bir insan olan avukatının yanında birçok kez neşeyle yemek yemişti.” (Kleist 2016: 40). Avukatının dışında ona şehirde sıcak alaka gösteren bir diğer kişi de validir. Öyle ki vali, Kohlhaas’ın derdiyle dertlenerek ona yardım sözü vermiştir.

Kohlhaas’ın soyluya karşı başlattığı isyanından önceki zamanlarda insanların gözündeki yeri takdir doludur. “Komşuları arasında onun hakseverliğini görmeyen kimse yoktu; kısaca günün birinde, erdem yolunda aşırı derecede ileri gitmiş olmasaydı, dünya onu saygı ile anacaktı” (Kleist 2016: 25), sözleri Kohlhaas’ın isyandan önce ve isyanından sonraki dönemde insanların gözündeki durumunu özetler.

Kohlhaas’ın vatanperver bir insanken zorba ve acımasız bir insana dönüşmesi birdenbire olmaz. Saf ve çabuk inanan biri olmayan Kohlhaas için öncelikle durumun netlik kazanıp asıl suçlunun bilinmesi gerekir. Bunun içinde suçlayan ve suçlanan kişilerin ayrıca dinlenmesi şarttır. Kohlhaas için doğruyu öğrenmek önceliklidir dolayısıyla hayvanların taşıdıkları maddi değerlerin hiçbir önemi yoktur.

Kohlhaas, şanda uşağının yanında olması ve onun söyleyecekleriyle bu koca göbekli kâhyaninkileri karşılaştırabilmek için hayvanların parasını gözden çıkarmaya razıydı. (Kleist 2016: 32)

Haksızlığa uğramayı insan olarak onurunun çiğnenmesi olarak yorumlayan Kohlhaas, kendisi aşağılanmış hisseder. Öfkesi, hırsı ve çabasının ardında bu duygu yatmaktadır. Araştırmadan ispat görmeden harekete geçmekten kaçınan Kohlhaas’ın uşağının suçsuzluğunu öğrendiğinde ilk işi, yine karşı taraftan usule uygun bir biçimde hakkını talep etmek olmuştur. Hem hukuka başvurduğunda hem de hakkını kendi eliyle almaya karar verdiğinde Kohlhaas’ın karşı tarafa uyarıda bulunması, onun kişiliğini göstermesi bakımından önemlidir. Böylece o, yapacaklarını karşı tarafa önceden bildirerek sinsice hareket etmemiştir.

“Eğer ben şu soyluyu bağışlarsam, Tanrı beni bağışlamasın” (Kleist 2016: 52) diyerek hakkını kendi eliyle almayı kendisi için artık bir zorunluluk hatta ilahi bir görev gibi gören Kohlhaas, soyluyu öldürebilmek için kaçtığı şehirlere peşinden gider ve oraları ateşe vererek yağma eder. Böylece birçok insanın nefretine hedef olduğu gibi, bu yolda elde ettiği başarılarla yine birçoğunu da etkileyerek taraftar kitlesini genişletir. Kohlhaas, isyanında oldukça sistemli hareket eder. Rastgele işlere kalkışmaz, zaten başarısı da bundan kaynaklanır. Savaş taktikleri konusunda bilgi sahibidir. Bundan dolayıdır ki, çevresi küçük bir grupken sonradan orduya dönüşmüştür.

Başlattığı isyandan sonra büyük bir üne kavuşan Kohlhaas, kimi tarafından takdir edilerek desteklenirken kimileri tarafından da ondan nefret edilen biri olarak görülmektedir. Ama en önemlisi artık onu tanımayan kimsenin kalmamış olmasıdır. Bu yönüyle, kısa sürede sesini geniş bir bölgede duyurabilmesiyle Kohlhaas, başarı elde etmiştir. Yaptığı yağma ve işlediği cinayetlere rağmen etrafına toplanan insanların yanında Kohlhaas’ın saygınlığı gittikçe artmıştır.

Kendisini yeni düzenin kurucusu olarak görmeye başlayan Kohlhaas'ın taraftarlarına hitaben yazdığı bildiri de kendini “yeryüzündeki geçici hükümet” (Kleist 2016: 64)'in başkanı olarak nitelmesi karakterin analizi adına önemlidir. Kohlhaas'ın kullandığı bu ifade, onun başlattığı isyanın, yöneticilik ve makam mevki hırsından olmadığına delil olarak görülebilir. Eğer Kohlhaas'ta insanları boyunduruğu altına alma, mal mülk ve şöhret hırsı olsaydı, kuracağı hükümetin geçici olmasını istemezdi şüphesiz. O, sadece isyanını hakkının iadesine kadar sürdürmeyi amaçlar. Eski devletçi kimliği tersine dönen Kohlhaas, bunun gibi başka bildirimler yazıp dağıtmaktadır. Sözlerinden onun anarşiyi savunduğu ve kendisini de bu yolda önder ilan ettiği anlaşılır. Bu bildirimlerden birinde kendini “devlet hükümet tanımayan, yalnızca Tanrıya bağlı bir başbuğ” (Kleist 2016: 58) olarak nitelmesi, Kohlhaas'ın görev üstlenme iddiasında çok ileri gittiğini gösterir, hatta kendisini Mikail'in vekili sayacak hale gelir. Bu yetki de ona göre haksız kişilere istediği gibi ceza vermesine müsaade eder. Kendi bildiği doğruların önünde kimseyi ve hiçbir değeri engel görmemesine rağmen iyiliklerin lideri olarak gördüğü Luther'in gözünde kötü bir imajının olmasına katlanamayan Kohlhaas, Luther'in ona uyarında bulunması karşısında adeta yerinde kalır. Luther gibi sevdiği bir insanın onun karşısında yer alması ve onu acımasızca suçlaması, Kohlhaas için çok acı vericidir. Devlet yetkililerinin bu önüne geçilmez eşkıya Kohlhaas'ı durdurmak adına Luther'i devreye sokmaları, Kohlhaas'ın ona karşı zaafı dolayısıyla sonuç verir ve Kohlhaas anlaşmaya varmayı kabul eder. Silah ve kaba kuvvetle başa çıkılamayan Kohlhaas'ın ancak gönül yakınlığı duyulan biri tarafından durdurulabilmesi, onun hareketinin çıkış noktasına işaret etmesi bakımından yine önemlidir. Çünkü bu durum, isyanın sebebinin adalet arayışı olduğunu gösterir. Ancak Luther'in üzerindeki etkisi onu amacından vazgeçirmeye yetmez. Çünkü Kohlhaas soyluyu affetme konusunda Luther'in ikna çabasını dikkate almaz. Diğer suçluların fazla bir önemi yoktur, ancak asıl kişi, bütün kötülüklerin sebep olan soylunun cezalandırılması, olmazsa olmazdır. Karısına duyduğu sevginin onu hak arayışında durdurmaması gibi Luther'e saygı duyması da Kohlhaas'ı kararından döndürmez. Kohlhaas'ın kararlılığı kendini haklı görmesine dayanır, nitekim elinden alınan hakkını elde etmek için uğradığı zararın daha büyüğünü birçok kişiye yaşatmış olsa da kilit isme ulaşamaması, onun için işinin bitmemesi demektir. Amacı sadece soyluya ulaşarak onu cezalandırmak olduğu için sebep olduğu zarar ve ziyan onu tatmin etmemiştir.

“Hikâye boyunca hedefinden sapmayan Kohlhaas, hayatı pahasına da olsa amacına ulaşacaktır. Anlaşmayı ihlal ettiği gerekçesiyle idam cezasına çarptırılrsa da istediği gibi atları sağlıklı bir şekilde teslim edilir ve suçlu olan soyluya hapis cezası verilir. Ama Kohlhaas'ı asıl memnun edecek olan, soyluya ait bir tılsıma sahip olarak ölmek ve soylunun da bunu ele geçirememesidir. Böylece Kohlhaas soyluya acı çektirerek isteğine kavuşur, yaptığı kötülüklerin cezasını da hayatıyla ödemiştir.

***Kuyucaklı Yusuf* ve *Michael Kohlhaas* Eserlerinin Tematik Bağlamda Değerlendirilmesi**

Karşılaştırmalı incelemenin sağlam bir kaideye oturtulması adına öncelikle yazarların hayatları hakkında değerlendirme yapılması önemli görülmüştür.

Kuyucaklı Yusuf un yazarı Sabahattin Ali 1907’de dünyaya gelmiş ve 1948’de öldürülmüştür. 41 yıllık kısa ömrüne *Kürk mantolu Madonna*, *Kuyucaklı Yusuf*, *İçimizdeki Şeytan*, *Kağrı*, *Ses* gibi önemli roman ve hikâyeleri sığdıran ve tarzı ile kendinden sonraki Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatını büyük ölçüde etkileyen yazarın çocukluk yıllarının sevgisiz bir aile ortamında geçtiği, bir mektubunda dile getirdiği sözlerden anlaşılmaktadır:

Beni annem bile sevmez, sevmek istediği halde sevmez. Kendine her türlü münasebetsizliği yapan erkek kardeşimi sever, küçük kız kardeşimi sever; ama beni sevmez. Basit kafası böyle bir şeyi kabul edemediği için sever rolü oynar. (Korkmaz 2017: 26)

Sabahattin Ali’nin ilerleyen yaşlarında çekingen olması ama zaman zaman asi çıkışları onun bu sevgisiz yetişmesine dayandırılmaktadır. Yazarlığını sert çıkışları için en önemli araç olarak kullanan Sabahattin Ali’nin yazıları dönemin yönetimine kafa tutma olarak görülmüş ve bu yüzden de sıkça hapse girip çıkmıştır.

1777’de dünyaya gelip 1811’de intihar ederek yaşamına son veren *Michael Kohlhaas*’ın yazarı Heinrich von Kleist, Sabahattin Ali’den daha kısa bir ömür sürmüş ve o da bu kısa zamana Alman edebiyatına mal olacak önemli eserler vermeyi başarmıştır. Alman edebiyatının 4 büyük komedisinden biri olan *Der zerbrochene Krug* adlı önemli eseri (Ünal 2006: 32) 1811 yılında yayımlanmıştır. Çocuk yaşta annesini kaybeden Kleist’in bu dönemi, Sabahattin Ali gibi sorunlu geçmiş ve çocukluğundan ölümüne kadar yalnızlığı devam etmiştir. Hikâyecilikte çok önemli bir yeri olan ve Alman novelinin 19. ve 20. yüzyıllardaki gelişiminin öncüsü olan Kleist, dram ve trajedi alanında da Alman edebiyatına büyük katkı sağlamıştır. Alman yazar Stefan Zweig (1881-1942), Kleist’ı Almanların en büyük trajedi yazarı olarak tanımlar. Ona göre Kleist bunu isteyerek yapmaz, onun kendi varlığı zaten bir trajedidir (Ünal 2006: 12). Sabahattin Ali’nin eserlerinde görülen J. J. Rousseau etkisi Kleist’in eserlerinde de kendini hissettirir. Nitekim Gürsel Aytaç’a Immanuel Kant (1724-1804)’la ve J. J. Rousseau ile yakından ilgilenen yazarın eserlerinde tabiat, sevgi, toplum, mutluluk gibi kavramlar Rousseau tarzda bir yorumla işlenmiştir (Aytaç 1992: 205). Yaşam serüvenlerine bakılınca birbirinden farklı zamanlarda ve farklı toplumlarda yaşamış olan her iki yazarın ölümleri hayatlarına benzemektedir. Kalemle ve sivri diliyle okları üzerine çeken Sabahattin Ali, hedef olduğu kesimden kaçarken Bulgaristan sınırında hiç ummadığı bir anda öldürülmüş, hayatı buhran ve çıkmazlarla geçen ve intihar düşüncesini aklının bir köşesinde saklı tutan Kleist da, yine kendi eliyle yaşamını sonlandırmıştır.

Eşkivalık Figürü

Adalette meydana gelen boşluğun sebep olduğu tepkinin ileri boyuta taşınmış hali olarak nitelenebilecek eşkıyalık, çıkış noktası ve ilerlemesi bakımından her iki eserde farklı değerlendirilebilir. Zira *Kuyucaklı Yusuf* ve *Michael Kohlhaas*'da kahramanların isyan etme sebebi ve aşamaları olaylar bağlamında benzer değildir. Öncelikle birbirinden farklı özelliklere sahip kahramanlardan Yusuf'un hayatı eserde çocukluktan gençlik dönemine kadar anlatılırken Michael Kohlhaas'ın hikâyesi 30'lu yaşlarından itibaren başlar.

Annesi ve babasının öldürülmelerine şahit olan Yusuf'un sıradanlıktan uzak karakteri, romanın başından sonuna kadar hissettirilir. Yakın çevresi dâhil olmak üzere insanlara karşı mesafesini koruyan Yusuf, içine kapanık ama pasiflikten uzak baskın bir karakter örneğidir. "Hakikaten hiç kimse bu çocuğun şimdiye kadar herhangi bir münasebetle, herhangi bir hissi tezahür gösterdiğini görmemişti." (Ali 2017: 16). Öyle ki, sonradan dâhil olduğu ailede evin reisiymiş gibi sözü geçen Yusuf'un kararlılığı ve ağır duruşu, onu seveni de sevmeyeni de etkisi altına almıştır. "[...] dikbaşı olduğunu bildiği Yusuf'la uzun uzun çekişmeye üşendi... Yusuf, kimse farkında olmadan evin en sözü geçen adamı oluvermişti" (Ali 2017: 27). Kişilik bakımından ayakları yere sağlam bir duruş sergileyen Yusuf'un toplum içinde sağlam bir yer edinmemesi çelişkilidir. Yetim ve öksüz olarak geldiği bu yeni çevrede insanları etkisi altına almayı başarsa da burada kalıcı olmadığını düşünür. Ne okul okuyabilmiş ne de bir meslek öğrenip kendi parasını kazanabilmiştir. Bunun eksikliğini sıklıkla hissetmiş ve bundan ötürü duyduğu eziklik de onu kendi içine kapatan sebeplerden biri olmuştur.

Yusuf, gerek ev içinde gerekse dışarıda gördüğü olumsuzluk ve haksızlıklara sessiz kalmıştır. Selahattin ve Şahinde arasındaki ilişkiyi içten içe garipsemiş olsa da doğrudan müdahale etmeye kalkışmamıştır. Arkadaşı Ali'nin insanların içinde öldürülmesine de tepki göstermeyen Yusuf'un, sadece Muazzez ile ilgili durumlara müdahale etmesi dikkat çekmektedir. Muazzez için tehlike söz konusu olduğunda sahne alan, diğer durumlarda sessiz kalmayı tercih eden Yusuf'un bu bakımdan pasif bir rolü vardır. Yusuf'un yaşadığı toplum düzeninde ise zengin ve güçlünün her zaman haklı olduğu bir insanlık anlayışının hâkim olduğu görülür. Yusuf'un arkadaşı Ali'nin insanların içinde öldürülmesine rağmen kimsenin buna şahit olmayarak katilin serbest dolaşması buna örnektir.

Mahkeme uzun sürmedi. Zaten Şakir, tevkifinin haftasında müstantik tarafından serbest bırakılmıştı. [...] Hapishane ancak serseriler, köylüler ve aşağı tabakadan insanlar içindi; bir Hilmi Bey'in oğlu, adam öldürse bile, onlarla bir tutulamazdı. (Ali 2017: 96)

Suçlulara, cürümlerine göre değil de sosyal statü ve maddi durumlarına göre ceza verilmesi, adalet olgusunun işlemediğinin ve mahkeme ve yargının sembolik olarak varlığını sürdürdüğünü gösterir. Suç ve cezanın yanı sıra devlet dairesinde yürütülen işlerin de aynı şekilde sembolik devam ettiği bizzat kaymakam Selahattin Bey'in sözlerinden anlaşılmaktadır: "Gördün ya, kimsenin bir iş yaptığı yok [...]. Mesele memurların yaptığı işte değil, onların mevcut olmasında." (Ali 2017: 150). Yazı işlerinden hiçbir şey anlamadığını bildiği Yusuf'un sırf işi olsun diye kendi bulunduğu devlet dairesinde

çalışmasına ön ayak olan kaymakam Selahattin Bey'in sözlerinden de anlaşıldığı üzere çalışmada istihdam ve verimin bir önemi yoktur, orda bulunanlar da iş olsun diye vardılar. “Dünyada her felaketin içinden en az zararlı sıyrılmamanın yolu hayata uymak, muhite uymak, hiç sivrilmemektir” (Ali 2017: 151) diyerek oğlu Yusuf'a bana dokunmayan yılan bin yaşasın düsturunda öğütte bulunan Selahattin Bey'in düşünceleri ve sözleri, dönem insanın hayata bakış tarzını yansıtmaktadır. İyi rol üstlendiğini gördüğümüz bir kişilik olan Selahattin Bey'in haksızlığa ve adaletsizliğe zemin hazırlayıcı düşüncelerinin olması, kötü niyetli kimselerin neler yapabileceğinin bir habercisi olarak değerlendirilebilir. Babasının telkinlerini, “Hayat bu derece manasız ve insan dünyaya boş durmak için gelmiş olamazdı.” (Ali 2017: 152) şeklinde yorumlayan Yusuf, ona sağlanan bu işi son derece yabancı ve boş bulsa da buna itiraz etmeyerek eser boyunca takındığı tavrını devam ettirmiş olur. Yaşadığı çevrenin duygu ve düşünce dünyasına hep yabancı kalsa da Yusuf bu toplumun bir parçası gibi yaşamaya devam etmiştir. Onlardan farklı oluşunun ve içinde duyduğu itiraz ve aykırılığın somut bir eyleme dönüşmesi hikâyenin sonuna ertelenmiştir.

Daha önce belirtildiği gibi Yusuf'un en hassas noktası sevdiği kız Muazzez'dir. Muazzez için tehlike söz konusu olduğunda, Yusuf tepkisini gösterebilmiştir. Nitekim onu kurtarmak adına kimseye aldırış etmeden kaçıp onunla evlenmiş, bunu yaparken de korku duymamıştır. Yusuf'un bir duruma itirazı, ancak bunu gerçekten göstermesi gerektiğine inandığı vakit gerçekleşmektedir. Ona bu doğrultuda cesaret verecek itici güç ise, onun gönül bağı kurduğu birinde ya da bir şeyde saklıdır. Nitekim Muazzez çocukluktan gençlik zamanına kadar gerçekten sevdiği tek kişi olduğundan onunla ilgili bir durum, Yusuf'un gözünde kayda değer önem taşımaktadır. Bu bağlamda Yusuf'un gidişata karşı gösterdiği ilk isyan ve tepkisi, Muazzezi kaçırmaması, ikincisi ise onunla birlikte birçok kişiyi kurşun yağmuruna tutarak öldürmesidir. İlkinde başarı elde etmiş, daha önceki gibi bu kararını da herkese kabul ettirmeyi başarmış ve Muazzezle yuva kurabilmiştir. İkincisinde ise kendisine oynanan oyunları fark edememiş ya da fark ettiği halde bazı şeylere gözünü kapamış, gerçekle karşılaşınca da bunun bedelini sebep olanlarla beraber sevdiği kişiye de ödetmiştir. Hikâye boyunca sert ve duygusuz görünümüne rağmen şiddet eğilimli bir karakter örneği oluşturmayan Yusuf'un son hamlesi, önüne çıkan herkesi tek kelime etmeden öldürmesi, sessiz duruşunun boşvermişlikten değil tam tersi içindeki kin ve öfkeyi biriktirdiğine işaret eder.¹ Yaşamı boyunca insanların yaptığı haksızlığa karşı duyduğu nefretin son olayla ortaya çıktığı şu sözlerden de anlaşılmaktadır.

Bu karanlık odanın her köşesinde bir ölüm saklı olduğunu ve buradan çıkmak için her şeyin yok edilmesi icap ettiğini sanıyordu... Uzun senelerden beri nefsine karşı yaptığı tahakkümlerin acısı çıkıyor, içinde boşandığını hissettiği bir çarkı artık durduramayacağını anlıyordu. Bu anda bütün hayatıyla, bütün muhitiyle, bütün dünya ile hesap kesiyor ve bu hesaplaşma, şimdiye kadar her şeye baş eğdiği nispette korkunç oluyordu. (Ali 2017: 209)

Gözü dönmüş bir şekilde önüne çıkanları öldürmekten çekinmemesi onun da tahmin ettiği bir akıbet değildir, bu son onun planladığı üzere gerçekleşmemiştir nitekim.

¹ Eserde de bu anın iki dakika gibi çok kısa sürdüğü ifade edilir.

Ancak olayların seyri ve son anda Muazzez'in kötü niyetli insanların elinde intikam aracı haline düşmesi, tahmin ettiği ancak konduramadığı bir durumken bununla yüzleşmesi, ondaki cesareti ortaya çıkarmıştır. Yusuf'taki itici güç, inandığı doğruların etkisiyle gelişmemiş, sevgi ve bağlılık ona bu gücü ve cesareti vermiştir.

Eserin başında Michael Kohlhaas'ın sıradan ve huzurlu bir hayatı olduğundan söz edilmiştir. Hali vakti yerinde, kimseye muhtaç olmadan karısı ve çocuklarıyla mutlu bir yaşamı olan Michael Kohlhaas'ın Yusuf'a benzer şekilde menfaatlerin yönlendirmesiyle hareket etmeyen, inandığı değerlere göre yaşayan sağlam bir duruşu vardır. Ancak bu duruş her iki karakterde farklılık arz eder. Yusuf'un kararlı ve mesafeli duruşu, bulunduğu çevrenin çarpık düzenine ayak uyduramamasına dayanırken, Michael Kohlhaas, çevresiyle uyum içerisinde sevilen ve sayılan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Michael Kohlhaas kendi işini dürüstçe yapar ve karşısından da aynı dürüstlüğü bekler. Beklentisine karşılık istediği cevabı alamadığı için olaylar başlar. Adalet mekanizmasındaki aksaklık Michael Kohlhaas'ı isyana sürükleyen temel sebeptir. Hak ve adalet duygusunu her şeyin üstünde bir değer olarak gören Kohlhaas'ı ailesi ve sevip saygı duyduğu Luther'in itirazlarının durduramaması, kararlı yapısının temelinde onun inandığı değerlere sıkı sıkıya bağlı olduğunu gösterir. Kohlhaas'ın gücünün kaynağı da kendisindeki haklılık duygusudur. Nitekim karar vermede acele etmemekte ve uşağına yapılan suçlamalara hemen inanmamaktadır. Soyluyu savunan tarafa da hemen itiraz edip hak arayışına girmekten kaçınmaktadır. Ancak uşağına yapılan suçlamaların asılsız olduğunu öğrendiğinde ve kendisinin de bu yüzden haksızlığa uğratıldığından emin olduğunda eyleme geçer. Eyleme geçerken de önce hukuk yolunu tercih etmesi, Kohlhaas'ın hak arayışında adil olduğunun ve kararlılığını da bu yolda sürdürdüğünün bir işareti olarak değerlendirilebilir. Bir ülkede adaletin sağlanması, olmazsa olmazdır çünkü hukukun yok sayılması hatta aksatılması, onun için vatanını terk etmeye sebeptir. Kohlhaas, hukukun çiğnenmesini onurun çiğnenmesi olarak görür ve ona göre insan ancak onuru için yaşamalıdır. “[...] haklarımı korumak istemeyen bir ülkede kalamam. Eğer ayaklar altında çiğneneceksem, insan olmaksızın köpek olmayı yeğlerim” (Kleist 2016: 48) demesi, bunun en belirgin göstergesidir. Kohlhaas'ı asıl öfkeliendiren de insani değerlere kişisel menfaatlerin üstünde gören biri olarak hakarete uğradığını hissetmesidir. Uğradığı hakaretle onurunun çiğnenmesine inanması, Kohlhaas'ın vazgeçmemesinin temel sebebi olarak görülmektedir.

Tüm çareler tükendiğinde ve üstüne bir de karısını bu uğurda kaybettiğinde Kohlhaas'ın kararlı duruşu bu sefer şekil değiştirip adalet yerine şiddete dönüşmüştür. İstediklerine legal yollarla ulaşamazsa o da bunu illegal yollarda aramada beis görmez, zaten kanun nizam işlemeyen bir düzende onun hak arayışında kötü yollara başvurması da gayet olağandır. Kohlhaas baş koyduğu bu yoldan dönmesi hiçbir şekilde mümkün değildir, ya kendisi bu uğurda ölecek ya da öldürecektir.

Giriştiği her türlü yağma ve cinayette itici gücü prensiplerinde bulan Michael Kohlhaas, idealist bir tip olarak karşımıza çıkarken Kuyucaklı Yusuf'u eserin sonunda bir kereye mahsus işlediği cinayete hazırlayan sebepler ise duygusal ve sezgiseldir. Yusuf, karısı Muazzez'in kötü niyetli insanların eline düşmüş olabileceğini sürekli hisseder, ancak kesin bir delil göremediği için doğrudan bir müdahalede bulunmaz.

Delil eksikliği dolayısıyla suçlamada bulunmaya kalkışmaması bakımından Kohlhaas'a benzer olduğu görülen Yusuf, daha önce arkadaşının haksız yere öldürülmesinin yanı sıra farklı haksızlıklara şahit olmuş, ancak hiçbirine karşı sesini yükseltmez. Daha önce belirtildiği üzere sadece Muazzez söz konusu olduğunda harekete geçtiğini gördüğümüz Yusuf, bu bağlamda ancak sevdiği kişi için sorumluluk alarak duygularının izinden gittiğini göstermektedir.

İdealist karakter olarak nitelediğimiz Michael Kohlhaas'ın döneminin en adil ve en korkunç kişisi olarak anlatılması, onun iki farklı kutbun etkisinde olması, yani insanın nefsi ve ruhani kimliği ile ilişkilidir. İnsan dünyaya hem nefsi yani dünyevi yönüyle hem de ruhani özelliklerle donatılmış olarak gelmiştir. Görevi ise bu ikisi arasında denge kurmak, hem manevi yönünü güçlendirerek asıl kimliğine ulaşmak hem de dünyevi kimliğini koruyarak dünya yaşamına ayak uydurmaktır. Kohlhaas bunlar arasında denge kurmayı başaramamaktadır. Michael Kohlhaas karakteri, her iki yönün güçlü şekilde etkisi altında bulunma özelliği ile bu hikâyenin yazarı Kleist'a oldukça benzemektedir. Tutkulu ve ihtiraslı bir insan olan Kleist, aynı zamanda ahlaka ve görevine de bağlı bir insandır. Hem çok disiplinli hem aşırı coşkulu, hem aşırı ahlaklı, hem de çok fazla hırslı birisi (Ünal 2006: 14) olması, Kleist'ı hayatı boyunca çıkmazlara sürükleyerek sürekli huzursuz bir yaşam sürmesine sebep olmuştur. Michael Kohlhaas'ın denge kurma sorunu bu bağlamda Kleist'ın durumuyla örtüşür, nitekim elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra işi olurlarına bırakmaması ve kendi imkânlarıyla hakkını aramaya kalkması, ondaki mükemmeliyetçi duygunun ve intikam hırslının bir sonucudur. Bu durumda olumlu olan tarafı olumsuz olanı bastıramaz, tam tersi tüm enerjisini intikam uğrunda harcar ve bu durum, ondaki hakseverlik duygusuyla çelişerek kendini bu yolda haklı görmesine sebep olur. Sahip olduğu enerjiyi böylece Kohlhaas, değişen şartlar doğrultusunda kullanmış olur. Yani hakkına sahip çıkma hürriyetine dokunulmadığı sürece "en haksever" özelliğini korurken, bunun ihlali, onu "en korkunç" kişiye dönüştürür. Böylece adalet mekanizmasındaki boşluk, Kohlhaas gibi idealist özellikler gösteren kişileri birer eşkıyaya dönüştürür. Aynı durum sıradan özelliklere sahip kişilerin başına da şüphesiz gelmektedir, ancak Kohlhaas'ın içinde beslemiş olduğu bireysel güç ve iradenin onlarda yoğun yaşanmaması, olası bir isyan ve başkaldırının oluşmasına engeldir. Dolayısıyla Kohlhaas gibi tiplerin toplumda sayılarının fazla olması, adaletin işleyişine etkisinin ne yönde olacağı tartışılır bir durumdur, ancak eserin sonunda yazarın Kohlhaas'a idam edilmesine rağmen zafer yaşatması ve soyluyu yaşatırken de onu ömür boyu devam edecek bir mutsuzluğa hapsetmesi, Kohlhaas'ın haklılığına bir gösterge olarak görünmektedir.

Daha önce bahsi geçtiği üzere Yusuf'un isyanının Kohlhaas'ın durumundan farklıdır. Yusuf, Kohlhaas gibi hikâyeye boyunca eylem içerisinde olmaz. Ayrıca o, kendi hak ve hürriyeti için eyleme kalkışmaz, bunu sadece sevdiği kadın için yapar. Yusuf'un eserin sonunda cinayet işlemesine iten sebepler aslında hikâyeye boyunca tekrarlanır, o ise yaşananları içinde biriktirerek en sonunda bardak taşınca da önüne çıkan herkesi öldürecek cesareti kendinde bulur. Yusuf'ta Kohlhaas'taki örgütlenme ve toplu isyan ve cinayet eylemleri yoktur, isyanı bireysel olan Yusuf'u, duygularının ve sezgilerinin korku ve tereddüdünü kamçılması, böyle bir sona hazırlar. Hak arama, mahkeme ve

resmi prosedürler Yusuf'un hikâyesinde yer almaz. Yusuf'un da bu doğrultuda girişimde bulunduğu görülmez, zaten buna vakti de olmaz. O öldürmese diğerleri onu öldürecekti, dolayısıyla cinayet işleme, Yusuf için hayatta kalma şansıdır. Muazzez'i kaybetmesine rağmen hikâye sonunda yazarın Yusuf'a yeni bir hayat bahşetmesi, Yusuf'un masumiyetinin bir ödülü gibi düşünülebilir. Yalnız başladığı hikâye yine yalnız sonlanmış, ancak hiçbir ceza ve hükümden bahsedilmemiştir.

Sonuç

Adalet kavramı, Aristoteles, Platon ve Sokrates gibi önemli düşünürlerin öncülüğünde ilk çağlardan beri üzerinde kafa yorulan bir kavram olagelmıştır. Antik döneme ait bu düşünürlerin felsefesinde adalet, bütün faziletleri içine alan bir kavramdır. Eksikliği durumunda ortaya çıkacak olan kargaşa, adaletin ne denli gereksinim duyulan bir olgu olduğunu göstermektedir.

Evrensel bir kavram olarak karşımıza çıkan eşkıyalık, toplum ve onların kurdukları devletlerde meydana gelen adalet eksikliğine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Düzenli işleyen bir hukuk mekanizması olmadığında, uğradıkları haksızlık karşısında insanlar tarih boyu bu yola başvurmuşlar ya da başvurmak zorunda kalmışlardır. Eşkıyalığın yorumunda başvurulan bu romantik yaklaşımın tersine, eşkıyalığın temelini zulüm ve haksızlığa dayandığını düşünen tarihçiler de vardır. Çalışmada incelenen eşkıya özelliği gösteren kahramanların romantik görüşün iddiasına uygun nitelikte eylemlerde buldukları göze çarpmaktadır.

Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden olan Sabahattin Ali'nin ile Alman edebiyatından seçtiğimiz yazar Heinrich von Kleist'in eserlerinde ortak bir motif olarak gördüğümüz eşkıyalık, birbirinden farklı zaman ve uluslarda yaşamış yazarlarda benzer biçimlerde işlenmiştir. Her iki eserde de isyan etme, kahraman için tek çare gibi düşünülebilir. Nitekim Sabahattin Ali'nin eserlerini kaleme alırken Rousseau'dan esinlendiği görülmektedir. Romantik ekolün tezahürü olarak kabul edilen bu düşünceye göre, toplum kanunlarını ya da düzenini adaletsiz ve eşitsiz bulan ve toplum sözleşmesini imzalamayan bireyin tek çıkış yolu isyan etmektir (Gözütok 2011: 59).

Mağduriyetlerine karşılık isyan eden her iki karakter Kuyucaklı Yusuf ve Michael Kohlhaas, birbirinden farklı kişilik sergilerler. Rollerini cinayet işlemede kesişen bu iki karakteri suça iten sebepler ise farklıdır. Michael Kohlhaas'ın kalkıştığı isyan hareketi, uğradığı haksızlığın telafisini hukuk yoluyla çözememesine dayanmaktadır. Çaldığı her kapıdan eli boş dönen ve yaptığı ikazların da ciddiye alınmaması, Michael Kohlhaas'a yapacağı her haksız işi mubah göstererek onu cesaretlendirir ve onun hak arayışı kısa zamanda kitlesel bir yağma hareketine dönüşür. Yusuf'un eylemi, Michael Kohlhaas'ın isyanı gibi planlı değildir. Kuyucaklı Yusuf'un isyan etme nedeni, hikâye boyunca karşılaştığı haksızlıkların içinde birikmesi ve en sonunda sevdiği kadının intikam aracı olarak kullanılmasıyla doruğa çıkar ve tam da bu noktada patlak verir. Yusuf'un işlediği cinayetler, bu bağlamda anlık bir refleks olarak gerçekleşir. Herkesin aynı anda bir yerde toplanmış olması, Yusuf'a hepsini tek seferde yok etmesi için en

uygun zemini oluşturur. Aksi takdirde içlerinde öldürmediği biri kalmış olsaydı Yusuf, Kohlhaas gibi onun peşinde düşer miydi, tartışılır. Çünkü Yusuf intikam ve öldürme için eve gelmez, amacı Muazzez'i alıp oradan uzaklaşıp kötü niyetli insanlardan kurtulmaktır.

Her iki kahramanın eşleri kocalarının giriştiği eylem yüzünden zarar görür. Michael Kohlhaas'ın esi Lisbeth kocasının düşmanları tarafından yaralanarak hayatını yitirirken Yusuf'un karısı Muazzez, bizzat kocası tarafından vurularak ölür. Ancak Muazzez'i acı sona hazırlayan durum, Yusuf'un düşmanlarıyla aynı ortamda bulunması neticesinde olmuştur.

Her iki eserde anlatılan hikâyede adaletsizlik hüküm sürer. Failinin zengin ve soylu bir ailenin çocuğu olması dolayısıyla Yusuf'un arkadaşı Ali'nin kalabalık ortasında öldürülmesine kimsenin tepki göstermemesi ile Kohlhaas'ın soylu bir kimseye açtığı devlet yetkilileri tarafından davaya kayıtsız kalınması, buna en belirgin örnektir. Bu bağlamda zengin ve güçlünün daima haklı oluşu, her iki eserdeki toplum düzeninin ortak özelliğidir. Adalet mekanizması sadece zengin ve soyludan yana işler, sıradan insanlar bu haktan yoksun bırakılır. Kohlhaas, bu gidişata dur demek için birçok kişinin kanına girer bedelini de kendi canıyla öder. Ancak sonunda hakkını elde etmiş olması, bunda başarı elde ettiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Kohlhaas, hakkının geri verilmesiyle, Yusuf ise yeni bir hayata başlatılarak yazarları tarafından haklı gösterilirler. Sonuç olarak her iki kahraman da gidişata kendi imkân ve tarzlarında dur diyerek tepkilerini göstererek seslerini duyurmayı başarmışlardır.

Kaynakça

- Ali, Filiz v.d.** (Ed.) (2014): *Sabahattin Ali Anılar, İncelemeler, Eleştiriler*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Ali, Sabahattin** (2017): *Kuyucaklı Yusuf*. 77. Baskı, İstanbul: YKY Yayınları.
- Aytaç, Gürsel** (1992): *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*. 3. Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, Gürsel** (2016): *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Aytaç, Gürsel** (2016): *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Balcıgil, Osman** (2017): *Ben Sabahattin Ali*. İstanbul: 1. Baskı. Genç Destek Yayınları.
- Barkey, Karen** (1999): *Eşkiyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*. Çev. Zeynep Altıok, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Braudel, Fernand** (1994): *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* I. Cilt, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınları.
- Cuma, Ahmet** (2009): Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi. İçinde: *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22, 80-94.
- Cuma, Ahmet** (2018): Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi'nin (Komparatistik) Ulusal ve Dünya Edebiyatları Ekseninde Kuramsal Açılımı. İçinde: *SEFAD* 39, 1-26.
- Çetişli, İsmail** (2006): Edebiyat Eğitiminde Edebi Metnin Yeri ve Anlamı. İçinde: *Milli Eğitim Dergisi* 169, 75-83.

- Dinç, Mustafa** (2018): İsyanın Mizahı: Hobsbawm'ın Toplumsal Eşkivalık Tanımı ve Kemal Sunal Filmleri. İçinde: *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı 24, 73-90.
- Erkurt, Gökhan Şefik** (2021): Hermeneutik ve Alımlama Estetiği Kuramlarının Yazınsal Metinlerin Karşılaştırmalı Çözümlemelerine Etkisi. İçinde: *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi* 4 (5), 418-436.
- Gözütok, Türkan** (2011): Eşkivalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İzdüşümü. İçinde: *Türkbilig* 21, 49-72.
- Hobsbawm, Eric John Ernest** (1997): *Eşkivalar*. Çev.: O. Akalın-N. Hasgöl, İstanbul: Avesta Yayınları.
- Kınış, Mustafa** (2000): *Peyami Safa'nın "Matmazel Noraliya'nın Koltuğu" ile Hermann Hesse'nin "Step Kurdu" adlı eserlerinde Arayış ve Kendini Gerçekleştirme Sorunu*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kırmızı, Bülent** (2014): *Savaşın İzinde Roman Türk ve Alman Romanlarında Savaş Gerçeği*. 1. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kleist, Heinrich** (2016): *Michael Kohlhaas Eski bir Vakayinameden*. Çev. Bilge Uğurlar/ Türki Noyan, İstanbul: Can Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan** (2016): *Sabahattin Ali İnsan ve Eser*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Platon** (2016): *Devlet*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rousseau, Jean-Jacques** (2009): *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*. Çev. Ünsal Oksay, İstanbul: Say Yayınları.
- Safi, İsmail** (2018): Adalet ve Siyaset İlişkisi Üzerine. İçinde: *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 12, 63-74.
- Türkyılmaz, Mustafa v.d.** (Ed.) (2010): Alımlama Estetiği ve Okur Merkezli Yaklaşımın Eski Edebiyat Eğitiminde Uygulanması. İçinde: *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi* 29, 153-172.
- Ünal, Arif** (1996): *Nuvelci Yönüyle Heinrich von Kleist*. Ankara: Ecdad Yayınları.
- Ünal, Arif** (2006): *Dramacı Yönüyle Heinrich von Kleist*. 1. Baskı, İstanbul: NKM Yayınları.
- Ünal, Mehmet Ali** (2017): Devlet İçi İktidar Mücadelelerinin bir unsuru olarak Eşkivalık ve Ayrılkçı Hareketler. İçinde: *Osmanlıdan Günümüze Eşkivalık ve Terör*. Edit: Köse, Osman. 2. Baskı Samsun: Kültür Yayınları, 3-10.